

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

СЕРІЯ 18

ЕКОНОМІКА І ПРАВО

ВИПУСК 5

З М І С Т

Е К О Н О М І К А

<i>Алещініна Н.</i> ЕКОНОМІЧНА СВІДОМІСТЬ В СТРУКТУРІ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ	3
<i>Біла С. О.</i> ПРОЕКТИ СУСПІЛЬНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ У ПРАЦЯХ М. П. ДРАГОМАНОВА.....	8
<i>Бицюра Ю. В.</i> ФОРМУВАННЯ АКЦІОНЕРНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ	16
<i>Ворновицький Л. А.</i> МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	23
<i>Гош О. П.</i> ПРО МЕТОД І МЕТОДОЛОГІЮ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ	29
<i>Довбенко М. В.</i> УКРАЇНСЬКА ЕКОНОМІЧНА ДУМКА ТА ЇЇ НОБЕЛІВСЬКА ПЕРСПЕКТИВА	36
<i>Довбенко Т. В.</i> ПРО РОЛЬ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ У СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПРАКТИЦІ	46
<i>Кузьомко В. М.</i> КОМПЛЕКСНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ РЕГІОНАЛЬНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	51
<i>Петришина Н. В.</i> СВІТОВИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ.....	57
<i>Підпригора Л. А.</i> ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ В ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ ПРИВАТИЗАЦІЇ	65
<i>Сандугей В. В.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	73
<i>Хом'яков Л. К.</i> ДИНАМІКА СПОЖИВЧОГО КОШИКА СТУДЕНТІВ.....	78

Шестак Т. Г.	
ДЕМОКРАТІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	86
Штундер І. О.	
ПРОБЛЕМА ОЦІНКИ БЕЗРОБІТТЯ В КОНТЕКСТІ ІСНУВАННЯ ЙОГО ПРИХОВАНИХ ФОРМ.....	90

П Р А В О

Андрусихин Б. І. Гуз А. М.	
ЕВОЛЮЦІЯ ШКІЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	99
Бабіч О. І.	
ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ПРЕАМБУЛИ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ.....	111
Боржемська О. М.	
ПИТАННЯ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ АВТОРІВ І ВЛАСНИКІВ СУМІЖНИХ ПРАВ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВТОВАРИСТВА	114
Вагін А. В.	
СПЕЦИФІКА МОРАЛЬНИХ ТА ПРАВОВИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН ЛІКАРЯ І ПАЦІЄНТА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	123
Деркачова Н. А.	
ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВИХ ФОРМ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ	130
Кишиштоф Коцюбінські	
ЮРИДИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА ПОЛЬСЬКИЙ АСПЕКТИ.....	137
Левчук М. В.	
КРИМІНАЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ ЦЕРКОВНОГО СУДУ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ	148
Лозовий В. С.	
СТВОРЕННЯ СЕЛЯНСЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ПІСЛЯ ЛЮТНЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917 Р.	157
Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є.	
ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ В ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ФОРМАХ	165
Рєєнт О. О.	
ВАДИ ТА ПЕРЕВАГИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕПУТАТСЬКОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ.....	173
Шестопалова Л. М., Пеллигенко Н. В.	
ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ “ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ” ЩОДО УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА.....	177

Петришина Н. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

СВІТОВИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Перехід України від ліберальної до інноваційної моделі розвитку та трансформаційна криза, яка нещівно вдарила по економіці та соціальній сфері суспільства, вимагають формування потужної української держави. Все це поставило перед країною нові завдання: забезпечення соціального розвитку суспільства та сталого економічного зростання. Поєднання інноваційної моделі ринкових перетворень з елементами ефективного державного регулювання на основі світового досвіду використання можливостей держави сприятимуть створенню та запровадженню в життя ефективної соціальної та економічної політики держави.

Проблема використання можливостей держави досліджується в економічній теорії та історії економічних учень. Великий внесок у становлення і розвиток світового досвіду використання можливостей держави зробили такі науковці як Ч. Макміллан, Я. Певзнер, С. Цуру, Н. Яковлев, Г. Фішер, А. Пороховський, Е. Лортикян, Ю. Белоконь та ін. Серед представників української економічної науки проблема використання можливостей держави досліджувалась у працях В. Хомякова, Д. Стеценка, Я. Жаліла та ін.

Багато економічно розвинених країн світу в різні часи потрапляли в надзвичайно складні ситуації. Деякі з них постраждали від наслідків війни (Японія, Німеччина), на інших позначились особливості політичної структури (Іспанія, Португалія), а також специфіка історичного розвитку (Бразилія, Туреччина, Південна Корея). Кожна з цих країн шукала виходу з несприятливого економічного становища власним шляхом. Однак аналіз показує, що є й спільні моменти. Насамперед, це глибокий аналіз, науковий розрахунок, об'єктивне та всебічне оцінювання стану справ в економіці, соціальній сфері, виявлення факторів, що зумовлюють економічні труднощі. У результаті можна визначити стан справ у виробництві, ступінь диспропорцій, оцінити реальні можливості виходу з кризової ситуації.

Як показує світовий досвід, програми стабілізації економіки можуть реалізовуватись переважно двома шляхами – еволюційним і через так звану “шокову терапію”, тобто за максимально короткий час.

У повоєнний період еволюційним шляхом ішла Франція. Другий, більш динамічний шлях обрала Західна Німеччина. І сьогодні в деяких країнах виявляється чимало відмінностей у підходах до стабілізації економіки. Так, Туреччина реалізувала програму виходу з кризової ситуації приблизно протягом восьми років, тоді як Польща поставила за мету вийти з такого становища набагато швидше [9, с. 45].

Ураховуючи незвичайну складність створення ефективних ринкових

інструментів і відсутність належного досвіду, варто уважно вивчити практику державного регулювання у країнах, які, скориставшись таким механізмом, досягли позитивних зрушень у своєму поступі. До таких країн, належить:

- політика “Нового курсу” президента Ф. Рузвельта;
- політика “економічного дива” Японії.

Економічна криза 1929-1933 років, яка увійшла в історію під назвою “Велика депресія”, найболючіше вдарила по найрозвинутіших країнах. Так, у жовтні 1929 р. на економіку Сполучених Штатів Америки обрушилася глибока економічна криза, або, як її називають у США, “велика депресія”. Вона не мала собі рівних в історії як по тривалості (1929-1933 р.), так і по масштабах руйнівних наслідків. Криза була світовою, але почалася вона у США й уразила цю країну з найбільшою силою.

Через труднощі збуту й неможливості одержати кредити багато підприємств виявилися банкрутами. Число банкрутств зростало з року в рік: з 22909 в 1929 р. до 26355 в 1930 р. й 28285 в 1931 р. Усього за роки кризи потерпіли крах більше 110 тис. торговельних і промислових фірм, 19 найбільших залізничних компаній, збанкрутувало понад 5760 банків. За роки кризи відбулося різке падіння виробництва, значно більше, ніж у будь-якій іншій капіталістичній країні. З лютого 1930 р. індекс промислового виробництва став стрімко падати. Якщо прийняти середньомісячний рівень 1929 р. за 100, він склав відповідно: у грудні 1929 р. – 86,6; у січні 1930 р. – 89,1; у лютому – 89,9; у березні – 87,4; у грудні цього ж року – 70,6. У порівнянні з 1929 р. загальний рівень промислового виробництва в 1933 р. упав на 46%, а виробничі потужності були завантажені всього на одну третину.

Криза, розпочавшись у промисловості, охопила все народне господарство США: будівництво, транспорт, торгівлю, а перекинувшись на сільське господарство, розгорнулася в найсильнішу аграрну кризу. Економічна криза лягла важким тягарем на плечі американського народу. За роки кризи реальна заробітна плата зменшилася на 60%, а число безробітних в 1933 р. склало 17 млн чоловік.

Такими були важкі наслідки “Великої депресії” 1929-1933 р. для економіки Сполучених Штатів Америки. У цих умовах прийшовши до влади на початку 1933 р. уряд Ф. Рузвельта проголосив “Новий курс”, що мав на меті вихід із кризи. Це була перша практична спроба втручання буржуазного уряду в господарське життя країни в умовах мирного часу [4, с. 55]. Звичайно, Ф. Рузвельт санкціонував політику, яку запропонували йому члени “мозкового тресту” при Президенті. До нього входили такі видатні науковці, як Р. Тагвелл (заступник міністра сільського господарства), А. Берлі (заступник державного секретаря), Ф. Перкінс (міністр праці (перша в американській історії жінка, яка увійшла до складу Кабінету Міністрів)), Г. Ікес (міністр внутрішніх справ), Д. Ропер (міністр торгівлі), які дали життя новим ідеям та реалізували їх у вигляді конкретних заходів [13, с. 190].

Основа “Нового курсу” становила ідея державного регулювання економіки, зокрема планування капіталістичного господарства. Ця ідея не була новою для

Америци. Вона опиралася на концепції американського інституціоналізму, ранніми представниками якого були Т. Веблен, Дж. Коммонс й У. Мітчелл. Критикуючи капіталізм, вони шукали шляхи й кошти його адаптації до нових умов.

Іншим джерелом ідеї “Нового курсу” було кейнсіанство. Хоча Дж. М. Кейнс опублікував свою видатну роботу “Загальна теорія зайнятості, відсотка й грошей” в 1936 р., її основні ідеї про державне регулювання економіки стали визрівати значно раніше, а отже, вони не могли не зробити впливу на формування політики “нового курсу”.

Ідеї Дж. М. Кейнса, в свою чергу, виникли не на порожньому місці. На початку ХХ століття концепція фрітредерства (невтручання держави в економічне життя) виявляється безнадійно застарілою. У цей же період, особливо в роки Першої світової війни, уряди західних держав піддали специфічному регулюванню економіку своїх країн. У цьому зв'язку виникли концепції, згідно яким на зміну вільним ринковим відносинам приходить свідоме державне регулювання економіки.

Таким чином, до початку 30-х років, тобто до моменту прийняття “нового курсу” урядом Ф. Рузвельта, на зміну класичній і неокласичній школам прийшла нова система поглядів, що відображала необхідність державного втручання в економічне життя країни. Це послужило обґрунтуванням “нового курсу” [4, с. 56].

Уряд Ф. Рузвельта поєднував “інституціональне планування” з “оперативним”, тобто не тільки регулював сферу грошового обігу й кредиту, але й прагнув втрутитися в хід суспільного виробництва. Це так зване “оперативне планування” припускало не тільки вироблення програми дій, але й розподіл цієї програми між різними частинами господарства, керівництво її виконанням, а також методи втручання в господарську діяльність для усунення відхилень від програми. Інакше кажучи, “новий курс” Рузвельта являв собою значно більше широку спробу планування американської економіки.

У 1930-ті рр., коли Сполучені Штати виходили з Великої депресії, уряд почав використовувати податково-бюджетну політику не тільки для забезпечення власних потреб або проведення визначеної соціальної політики, але й в інтересах загального економічного зростання і стабільності. Розробники стратегій, знаходились під впливом Дж. М. Кейнса, який стверджував у праці “Загальна теорія зайнятості, прибутку і грошей” (1936 р.), що масове безробіття його часу було викликане недостатнім попитом на товари і послуги. За Кейнсом, люди не мали достатніх доходів для купівлі усього, що могла виробити економіка, тому ціни падали, компанії зазнавали збитків або банкрутіли. Без втручання уряду, зазначав Кейнс, це могло стати порочним колом. В міру банкрутства компаній, продовжував він, кількість безробітних збільшується, приводячи до подальшого зменшення доходів населення і збільшення кількості компаній, що тонуть у цій небезпечній воронці. Кейнс стверджував, що держава здатна зупинити спад шляхом збільшення власних витрат або зниження податків. В обох випадках доходи зростають, люди будуть витрачати більше грошей і економіка

знову почне розвиватися. Якщо держава змушена піти заради цього на утворення дефіциту бюджету, нехай це станеться, зазначав Кейнс. На його думку, альтернатива цьому – економічний спад, що поглиблюється, – становить значно більшу небезпеку.

У 1930-ті роки ідеї Кейнса були прийняті лише частково, однак різке збільшення державних військових витрат у період Другої світової війни, схоже, підтвердило його теорії. Коли витрати уряду підскочили, доходи людей зросли, фабрики знову запрацювали на повну потужність, і тягар депресії стали забуватися. Після війни економіку продовжував підживлювати раніше стримуваний попит багатьох родин, що довгий час відкладали на майбутнє придбання житла і народження дітей [11, с. 57].

“Новий курс” припускав державне субсидування підприємців і фермерів, стимулювання приватних капіталовкладень, примусове картелювання, державне регулювання сільськогосподарського виробництва, організацію суспільних робіт. Уряд спробував підняти ціни, які різко упали шляхом девальвації долара й скасування вільного розміну паперових грошей на золото. Це підсилило контроль держави над діяльністю банків, грошовим обігом і валютними операціями.

Для регулювання економіки було прийнято ряд законів. Зокрема, в 1933 р. був прийнятий Закон “про відновлення національної промисловості” – НИРА (National Industrial Recovery Act), а також створена Адміністрація по відновленню промисловості, що представляла собою один з головних планових органів уряду Ф. Рузвельта. Важливе місце в діяльності Адміністрації по відновленню промисловості займало встановлення так званих “кодексів приватної конкуренції”. Вся промисловість США була розділена на 17 груп, у кожній з яких були уведені відповідні кодекси. Вони встановлювали розміри виробництва для кожного підприємства, рівень цін, розподіляли ринки збуту між підприємствами, визначали рівень заробітної плати й тривалість робочого дня. Кодекси забороняли продавати товари нижче встановленого рівня цін, передбачали обмеження обсягу виробництва, а іноді його скорочення з метою втримання цін на високому рівні.

“Новий курс” припускав продовження соціально-економічних реформ, спрямованих на досягнення повної зайнятості, підвищення життєвого рівня робітничого класу й поліпшення положення працюючого фермерства. Тому його підтримала основна маса робітників, фермерів і дрібної буржуазії. З метою скорочення безробіття була прийнята програма суспільних робіт із залученням безробітних (будівництво автострад, мостів і т. д.). Суспільні роботи зіграли позитивну роль: вже у перші роки одержали роботу 1-2 млн осіб; в 1936 р. завдяки їм кількість зайнятих склало 3 млн чол.; в 1937 р. – близько 1 млн.; в 1938 р. – 3 млн.; в 1939 р. – 2 млн. Все це сприяло скороченню безробіття й вплинуло на зростання виробництва, що спостерігалось в 1934-1935 р.

Поряд із Законом “про відновлення промисловості” в 1933 р. був прийнятий Закон “про регулювання сільського господарства” – ААА (Agricultural Adjustment Act), що покликаний був зупинити процес руйнування фермерів. Для цього

необхідно було підняти ціни на сільськогосподарську продукцію шляхом скорочення виробництва й зменшення посівних площ, за що фермерам виплачувалась грошова компенсація.

Особливістю “Нового курсу” було комплексне охоплення господарських сфер і відносин, прийняття нормативних актів у стислі строки (говориться про “сто днів”), що створило масу змін. Саме це й стало однією з причин успішності політики.

Зрозуміло, жодна країна у світі не може повторити у своєму розвитку досвід інших країн. І все-таки повчальні для України уроки “Нового курсу” можна й потрібно винести. По-перше, він ознаменував затвердження у свідомості людей і в реальному господарському механізмі небаченої раніше в ринковій системі економічної й соціальної ролі держави. По-друге, навіть запропонований вище короткий опис змісту “нового курсу” свідчить: жодна акція економічної політики Рузвельтівської адміністрації не була самоціллю – ріст державних витрат, дефіцит федерального бюджету й інші міри були поставлені на службу економіці й суспільству в цілому. І не дивно, що, незважаючи на всю неординарність політики, американський народ повірив Рузвельту й не помилився. По-третє, “новий курс” втілював комплексне рішення гострих проблем на випробуваній ринковій основі, але в новій системі координат. Саме комплексний, системний підхід привів до результатів, які зробили революційний вплив і на розвиток економічної теорії [8, с. 25].

“Новий курс” показав, що вихід із кризи можуть забезпечити такі фактори, як посилення ролі держави в регулюванні економіки, розробка державних антикризових програм й їхнє здійснення за допомогою самої держави. От чому всебічне вивчення й використання американського досвіду поряд з вітчизняним досвідом непівського планування, елементи якого були запозичені Сполученими Штатами при здійсненні політики “нового курсу”, є першочерговим завданням [5, с. 62].

Таким чином, “новий курс” Ф. Рузвельта: відіграв прогресивну роль у розвитку американської економіки в цілому, підтвердив правильність політики державного регулювання економіки, втілював риси регульованого капіталізму, довів можливість і необхідність сполучення державного й ринкового регулювання економіки, державного та приватного підприємництва.

Наступним повчальним прикладом економічного відродження виступає Японія. Сучасний стан економіки, принципи її функціонування та історія формування являють собою цінний об'єкт соціально-економічних досліджень завдяки специфічним особливостям цієї країни. Японія, переможена у 1945 р., пройшла через насильницькі перетворення окупаційної армії, відбудову економіки, розвал мілітаристсько-бюрократичної системи, ліквідацію її кістяка – монопольних гігантів “*dzaibatsu*”, відміну режиму військово-економічного регулювання, руйнування державно-монополістичного капіталізму та створення конкурентного ринкового середовища.

Японське відродження, на відміну від двох попередніх, не має одноосібного автора-лідера. Поворот до японського нового курсу пов'язується з іменами

американських емісарів – банкіра Дж. Доджа і податкового спеціаліста К. Шоупа. Саме вони розробили план, який пізніше отримав назву “план Доджа” (відмова від попередніх (переважно адміністративних) методів регулювання економіки і перехід на ринкові стимули господарювання). Вказаний план передбачав жорстку бюджетну та грошову політику з досягненням балансу бюджету, уніфікацію обмінного курсу, скорочення субсидій і зменшення номенклатури цінового контролю, заборону випуску боргових зобов'язань та видачі позик фінансової корпорації. Після того як Сан-Францисський мирний договір 1951 р. поклав кінець режиму окупації, а через 2-3 роки було завершено післявоєнне відновлення, японська економіка виявила досить швидкі темпи економічного розвитку. Протягом 1957-1973 рр. для Японії був характерний найвищий у світі темп зростання ВВП – у цілому й на душу населення. За 1961-1970 р. середньорічний темп зростання промислового виробництва Японії склав 15,0%, а ВВП – 11,1%, тоді як для США відповідні цифри становили 4,1 й 4,0% [7, с. 17]. Динаміка ВВП за перше п'ятиріччя (1954-1958 рр.) становила щорічно 7,0, за друге і третє (1959-1963, 1964-1968 рр.) – вже відповідно 10,7 та 10,9 відсотка. Аж до “нафтової кризи” 1973 р. цей показник утримувався майже на рівні 10 відсотків [12, с. 30-31]. Як наслідок, частка Японії у світовому капіталістичному виробництві зростала надзвичайно швидкими темпами.

Економічне піднесення економіки Японії викликало зацікавлення вчених всього світу. Декотрі відзначали виняткову активність держави в забезпеченні процесу відродження. Наприклад, західний науковець Р. Каплан вважає, що “японська держава відіграла і відіграє надзвичайно особливу, унікальну роль в економічному розвитку країни. Доля японської економіки ніколи не була покинута напризволяще ринкових сил”. Інші мали зовсім протилежну думку, вважаючи, що нічого унікального на шляху розвитку економіки Японії немає, навіть якщо роль держави і була великою [6, с. 74]. Західні науковці П. Друкер та Ф. Фюрстенберг убачали головну причину технологічного зростання японської економіки в збереженні національно-традиційних особливостей організації праці. Найпоширенішою позицією стало пояснення японського економічного стрибка 60-70-х років науково-технічною революцією – широким впровадженням електронно-обчислювальної техніки, інформатизаційних систем керування, автоматизацією технологічних процесів і проектування. Сьогодні до цього переліку можна додати використання досягнень біотехнології й оптоелектроніки, застосування відеотехнологій і надміцних синтетичних замінників (кераміки), роботизацію конвеєрних ліній й ін. Все це підтверджує висновок про величезний прогрес в сфері науково-технічних досліджень і дослідно-конструкторських розробок на етапі технологічної революції, що почалася в усьому світі [10, с. 70].

Яскравим втіленням урядових дій у післявоєнний період є існування в країні так званої системи “держава – бізнес”, яка показує вдаль поєднання світу бізнесу та уряду. Характеризуючи дану систему дуже часто використовують вислів “Japan incorporation” (“Японія – єдине акціонерне товариство”). В західній буржуазній літературі цей вираз щодо Японії перетворився за остання 7-8 років в

крилату фразу. В книзі “Народження наддержави: виклик та відповідь” відомий американський соціолог та економіст Герман Кан розглядає японську систему взаємодії уряду та бізнесу – систему, в якій ніби “бізнесмени... ставлять суспільний добробут й інші національні інтереси вище завдання досягнення максимального рівня прибутків” [7, с. 61]. Його зміст зводиться до того, що держава і бізнесмени тісно взаємодіють, урядові чиновники і працівники приватного сектора постійно контактують і знаходять взаємоприйнятні рішення у справі забезпечення тривалого економічного розвитку.

Першим кроком у частковій демонополізації внутрішнього ринку виявилось руйнування “дзайбацу” – системи гігантських холдингів-компаній. В 1945 р. у Японії був прийнятий закон, який забороняв холдинги, що діє й сьогодні. З'явилася й Комісія з ліквідації холдингових компаній, зусиллями якої (за підтримкою окупаційної влади) були роздроблені (шляхом заморожування активів) п'ятнадцять дзайбацу, що входили в структуру чотирьох сімейних конгломератів. В остаточному підсумку вдалося націоналізувати 83 холдингові компанії.

Ліквідація “дзайбацу” на основі нових законів (найбільш важливий з них – прийнятий в 1950 р. антимонопольний), так само як і перегляд податкової системи в бік її пом'якшення, ознаменували початок формування внутрішньоконкурентного середовища з рівними правами й можливостями учасників. Почався розвиток малого підприємництва, у якому Японія домоглася разючих результатів [10, с. 71].

Ще однією особливістю японської економіки є існування розвинутої системи “кейрецу” – фінансово-промислових груп з еластичними зв'язками на базі взаємного володіння акціями, договорів, постійних контактів. Часто підтримка постійних контактів важить для членів “кейрецу” більше, ніж отримання прибутку, і норма прибутку звичайно є нижчою за потенційну.

У 1974 р. “кейрецу” контролювали 99,4% ринку гумових виробів, 97,3% – суднобудування, 96,9% – електромашинобудування, 93,1% – кольорової металургії, 86,7% – текстилю та одягу, 86,3% – медикаментів тощо. Звичайно у групі існує лідер, який охоплює понад 33% ринку у групі, а також потужний фінансовий інститут. Важливо, що кожна з “кейрецу” зосереджується, як правило, на виробництві в обраній галузі і не конкурує з іншими групами [2, с. 74]. Отже, приватні підприємства у структурі економіки Японії вдало поєднуються з державними.

Аналізуючи політику економічного зростання Японії, слід зазначити, що протягом 1940-1970-х рр. було здійснено: 1) політику розвитку пропозиції за “Схемою пріоритетного виробництва”, спрямовану на збільшення виробництва базових товарів – вугілля та сталі, дефіцит яких гальмував розвиток економіки; 2) політику регулювання обмінного курсу ієни, яка передбачала обов'язковий продаж валютної виручки уповноваженому банку за фіксованим курсом та наступний щоквартальний розподіл цієї валюти згідно з державною стратегією; 3) зовнішньоторговельну політику, яка виходила з принципу експортно орієнтованого протекціонізму, який дав змогу перейти до

лібералізації торгівлі лише після зміцнення власного виробництва (квотування імпорту, встановлення низьких тарифів на вивезення первинних продуктів); 4) імпорт ліцензій; 5) внутрішню промислову політику; 6) програму бюджетних інвестицій та позик, яка мала пов'язати соціальні заощадження з соціальними інвестиціями; 7) регулювання фінансової системи (активне використання приватних довгострокових інститутів; контроль за розподілом кредитів через грошову та процентну політику); 8) антиінфляційний контроль.

Одним з головних уроків, які Україна може винести з досвіду Японії, є необхідність розробки і проведення жорсткої та ефективної економічної політики. З цієї метою важливим є створення сітки дорадчих органів з різних економічних питань і загального плану, які б охоплювали інтереси різних рівнів, поєднували економічну науку з практикою, загальнонаціональні та відомчі (регіональні) інтереси. Одним з прикладів створення такої сітки може бути цінова політика Японії 60-70-х років [2, с. 73-74]. Також цікавим уроком є досвід подолання безробіття завдяки малому та середньому бізнесу, як в сільському господарстві, так і в промисловості та в сфері послуг.

Отже, японський досвід державного регулювання економіки, на наш погляд, є досить важливим для України сьогодні і потребує всебічного вивчення.

Наведені економічні експерименти, які відбулися у XX столітті в США та Японії, не вичерпують накопиченого досвіду та всіх варіантів антикризового розвитку. Ці приклади “економічного дива”, являють собою успішний досвід подолання економічної нестабільності. Ми не аналізували досвід використання можливостей держави країн Центральної і Східної Європи лише тому, що ці стратегії ще не завершені, а приклад успішних країн і завершених експериментів показав роль держави у їх здійсненні та характерні риси економічної політики відродження, які, на наш погляд, слід перейняти й Україні. Одним з основних уроків, що може винести Україна з досвіду економічного відродження цих країн, є необхідність розробки і запровадження жорсткої та ефективної економічної та соціальної політики та посилення економічної ролі держави як фактора інноваційного розвитку.

Використані джерела:

1. *Белоконь Ю.* Открытость экономики и экономический прогресс: опыт Японии и азиатских НИС. // *Мировая экономика и международные отношения.* – 1991. – № 1. – С. 118-124.
2. *Жаліло Я.* Японський досвід державного регулювання економіки // *Економіка України.* – 1995. – № 3. – С. 72-75.
3. *Кузнецов Ю.* Японские уроки. // *Япония сегодня.* – 2001. – Март. – С. 2-4.
4. *Лортикян Эрнст.* “Великая депрессия” и “Новый курс” Рузвельта. // *Бизнесинформ.* – 1997. – № 2. – С. 54-58.
5. *Лортикян Эрнст.* “Великая депрессия” и “Новый курс” Рузвельта. // *Бизнесинформ.* – 1997. – № 3. – С. 58-62.
6. *Макмиллан Ч.* Японская промышленная система: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1988. – 399 с.
7. *Певзнер Я.А.* Государство в экономике Японии. – М.: Наука, 1976. – 318 с.
8. *Пороховский А.* Об актуальности идей и подходов Рузвельтовского “Нового курса”. // *РЭЖ.* – 1998. – № 9-10. – С. 19-25.

9. *Стеченко Д.М.* Державне регулювання економіки: Навчальний посібник. -3-тє вид., випр. – К.: Знання, 2006. – 262 с.
10. *Фишер Г.* Еще раз о причинах “японского экономического чуда”. // Российский экономический журнал. – 1995. – № 8. – С. 69-73.
11. *Хомяков В.І., Бакум І.В.* Економіка сучасної України. – Черкаси: ЧДТУ, 2006. – 355 с.
12. *Цуру С.* Конец японского “экономического чуда”: Пер. с япон. – М.: Прогресс, 1981. – 272 с.
13. *Яковлев Н.Н.* Франклин Рузвельт – человек и политик. – М.: Международные отношения, 1969. – 414 с.

А н н о т а ц и я

В статье рассмотрены основные пути стабилизации экономики на примере развитых стран мира. В связи с этим проанализированы особенности использования возможностей государства в условиях экономической нестабильности.

*Підпригора Л. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ В ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ ПРИВАТИЗАЦІЇ

Приватизація промислових підприємств України, безперечно, виявилася локомотивом трансформаційних перетворень, який змінив економічну структуру країни. У працях українських вчених розглянуто різні питання приватизації і роздержавлення промислових підприємств. Проте сьогодні більше уваги звертається на соціально-економічні наслідки роздержавлення і приватизації в промисловості, які оцінюються вченими і практиками, політиками і державними діячами вельми критично. Так, окремі вчені прямо вказують на помилковість політики приватизації в Україні, зокрема, зазначають, що вона “повторює помилки націоналізації 1918 року, але з протилежним знаком... Підприємства, які мають загальнодержавне значення і можуть ефективно функціонувати лише як об’єкти державної власності перетворюються в акціонерні, колективні, а то і приватні підприємства” [14, с. 8].

У зв’язку з цим в останніх наукових публікаціях з проблем роздержавлення і приватизації прямо вказується на потребу повернення деяких приватизованих промислових підприємств до державної власності. Обґрунтування необхідності та механізму такого повернення ми читаємо в наукових дослідженнях Ю. Архангельського, А. Алексєєва, М. Білик, О. Денисюка, Є. Григоренка, П. Єщенка, І. Жадана, А. Радзівського, В. Радченка, Ю. Руденка, Ю. Тимошенко, М. Чечетова та ін.